

тільки молоді люди даремно витратили стільки часу й зусиль, бо опанована професія не має попиту на ринку праці, а й держава марно витрачала кошти на навчання таких спеціалістів. Потрібно зобов'язати навчальні заклади забезпечувати випускникам перше робоче місце, але не декларативно, як це буває сьогодні, та встановити на підприємствах квоти для молоді. Крім того, доцільно було б повернутися до практики зарахування років навчання випускникам вищих навчальних закладів як трудового стажу з відповідними записами у трудовій книжці, адже у зв'язку з недавною пенсійною реформою вік виходу на заслужений відпочинок збільшено, що не сприяє омолодженню кадрів та призводить до зростання безробіття в молодіжному середовищі.

А рівень безробіття серед випускників навчальних закладів – один з індикаторів, що характеризує ефективність освітньої політики. За даними державної служби зайнятості, 2010 року в Україні серед безробітних віком 15–25 років частка випускників вищих, професійно-технічних навчальних закладів, загальноосвітніх шкіл становила відповідно 36,9%; 55,9%; 7,2%. Освіта має бути в авангарді потреб ринку праці, грати на випередження, створюючи конкурентне середовище. Сьогодні Україна вже не спирається на радянську модель освіти, та ще не остаточно перейшла до Болонської системи [3].

Отже, нинішній стан справ у системі української освіти викликає велике занепокоєння, оскільки якість підготовки фахівців не дає змоги виконати замовлення сучасного суспільства. Тому на часі розширення переліку ключових законопроектів, прийняття яких необхідне для реалізації реформи системи освіти. Внесення змін потребують майже всі «освітні» закони (хоча б через не-

обхідність чіткіше вписати положення про державні стандарти освітніх послуг). Також необхідно підвищити рівень соціального захисту учасників навчально-виховного процесу та поглибити інтеграцію вищої школи з наукою й виробництвом. **Д**

Джерела

1. Балакірева О. М. Проблеми працевлаштування та міграційні орієнтації молоді / О.М. Балакірева, О.В. Валькована / Економіка і прогнозування. – 2006. – № 4. – С. 76–91.
2. Дискримінація українських студентів у системі вищої освіти [Електронний ресурс]. – <http://myreferat.in.ua/forum/35-476-1>
3. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – <http://ukrstat.org/uk>
4. Проект з покращення освіти в Україні [Електронний ресурс]. – http://www.csr-ukraine.org/skm_keys.html
5. Садрицька С. В. Мотивація вступу до ВНЗ українських студентів: тенденції останніх років // Наукове онлайн видання «СОСІОПРОСТІР». – 2010. – № 1. – С. 56–60.
6. Соціальні проблеми працевлаштування молоді / Балакірева О.М., Яременко О.О., Валькована О.В., Онікієнко О.О. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – 132 с.
7. Спосіб життя «покоління U» дослідять соціологи. – Інформаційне агентство УНІАН [Електронний ресурс] / – <http://www.unian.net/ukr/news/news-378049.html>



Вирішення питань права судом касаційної інстанції (теоретико-практичні аспекти)

Все прогрессы реакционны, если рушится человек
А. Вознесенский



Елизавета СІВГРАФОВА,
кандидат юридичних наук,
суддя Вищого спеціалізованого суду
України з розгляду цивільних і
кримінальних справ

Тема судової влади в Україні завжди була в центрі уваги суспільства. Від результатів її сучасного реформування всі учасники суспільних відносин чекають досягнення реального правового прогресу, передусім здійснення правосуддя незалежним і справедливим судом. Утворення такого суду буде головним показником того, що Україна неухильно рухається шляхом розбудови демократичної, правової держави. Цьому процесу має сприяти послідовна реалізація судової реформи, вчасне внесення до її законодавчої бази коректив і уточнень. Перші півтора року її здійснення – надто ко-

роткий строк, щоб робити певні узагальнення й висновки, але з часом її мети буде досягнуто.

Проте є нагальна потреба звернути увагу в базовому законопроекті «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закон¹), прийнятому Верховною Радою України 7 липня 2010 року, на конкретні деталі реформування судової системи, котрі містяться в законі, адже відомо, що в деталях або, на перший погляд, дрібницях «ховається диявол». У цьому разі йдеться, зокрема про визначення цивільним процесуальним законодавством прав і повноважень судді та колегій суддів, а також порядку розг-

ляду й ухвалення відповідних рішень судом касаційної інстанції — Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі — суд касаційної інстанції). Усі ці питання врегульовані нормами другої глави п'ятого розділу Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК) «Касаційне провадження». Положеннями цієї глави нібито все досить чітко визначено, передусім права й обов'язки кожного учасника касаційного провадження, правові наслідки ухвалених рішень.

Але за уважнішого розгляду зазначених положень з'ясується, що не все так, як прописано в статті 328 указаної глави ЦПК. Насамперед привертають увагу *права й повноваження судді-доповідача й колегій суддів* під час розгляду касаційних скарг на рішення (ухвали) судів першої та апеляційної інстанції. У чому полягає юридична сила ухвал, постановлених суддею-доповідачем, колегіями відповідно з трьох (трієтка) і п'яти (п'ятірка) суддів (ст.ст. 332, 333 ЦПК)? Як у цьому процесі насправді проявляється дія верховенства права, про що так охоче пишуть у вітчизняній літературі, в якій частіше бажане видається за дійсне [2, с. 12—13].

Для з'ясування цих питань проаналізуємо відповідні приписи ст. 328 ЦПК, а також практику їх застосування судом касаційної інстанції, щоб знайти відповідь на питання, чому законодавець, ухвалюючи Закон¹, обрав саме той варіант його урегулювання, а не інший, можливо, ефективніший. Певною мірою такий підхід пояснюється внесенням тих змін до чинного процесуального законодавства (і нові законопроекти, підготовлені в Комітеті Верховної Ради України з питань правосуддя), які відбулися останнім часом після прийняття Закону¹.

1. *Роль судді-доповідача в касаційному провадженні.* Як відомо, функції судді-доповідача в касаційному провадженні визначені ст. 331 ЦПК, згідно з якою він «після отримання справи ... (що надійшла з місцевого суду. — Є.Є.) протягом десяти днів готує доповідь, у якій викладає обставини, необхідні для ухвалення рішенням суду касаційної інстанції, з'ясовує питання про склад осіб, які беруть участь у справі». Водночас закон надає йому й інші, до того ж значні права й повноваження, які суддя-доповідач може здійснювати ще до ухвалення судом відповідного рішення. Так, ч. 1 ст. 328 ЦПК передбачено, що, одержавши касаційну скаргу (оформлену відповідно до вимог ст. 326 ЦПК), суддя-доповідач: 1) протягом трьох днів *вирішує питання про відкриття касаційного провадження, про що постановляє відповідну ухвалу*; 2) витребує справу (із суду першої інстанції. — Є.Є.), надсилає копії касаційної скарги та доданих до неї матеріалів особам, які беруть участь у справі; 3) установлює строк, протягом якого можуть бути подані заперечення на касаційну скаргу, а за наявності клопотання особи, яка подала касаційну скаргу, в разі необхідності 4) *вирішує питання про зупинення виконання рішення (ухвали) суду, що набрало законної сили.*

Отже, за статтею 328 ЦПК суддя-доповідач суду касаційної інстанції одноособово вирішує питання як суто технічного характеру (вказані в пунктах 2, 3 цієї статті), так і процесуальні, значення яких надто важливе для подальшого руху справи (пункти 1, 4 статті, а також поновлення строку на подання касаційної скарги (ч. 3 ст. 328 ЦПК). У зв'язку з останнім природно постає питання, а чи все в такому разі передбачено законодавцем для забезпечення об'єктивності, неупередженості та справедливості під час учинення суддею-доповідачем названих процесуальних дій. Адже вжити ним заходи, з одного боку, є *підготовчою стадією* касаційного провадження, а з другого — *початком* цього провадження. На підготовчій стадії суддя-доповідач вживає заходів для забезпечення об'єктивного розгляду справи судом касаційної інстанції, ухвалення останнім законного й вмотивованого рішення.

Саме в цьому, як свідчить судова практика, полягає смисл поняття «суддя-доповідач», його місії в касаційному провадженні.

Проте, як бачимо, деякі повноваження, скажімо, вирішення питання про зупинення виконання рішення (ухвали) суду, про поновлення строку на подання касаційної скарги, гадаю, мала б *вирішувати колегія у складі трьох суддів*, про що йтиметься далі.

Хотілося б знати мотиви, якими керувався законодавець, надаючи судді-доповідачу в касаційному провадженні зазначені права і повноваження. Передбачаю, що в цьому разі можливі заперечення, передусім з огляду на те, що в місцевому суді рішення по суті справи ухвалюється суддею одноособово згідно з повноваженнями, наданими йому законом. Але на цьому рівні здійснення правосуддя застосовується *інстанційний судовий контроль* і діють дещо інші принципи. Як відомо, рішення місцевого суду не є остаточним, і особам, котрі беруть участь у справі, надано *конституційне право* на апеляційне і касаційне оскарження.

Грунтуючись на ст. 328 ЦПК, можна стверджувати, що кожна з перелічених процесуальних дій судді-доповідача супроводжується *презумпцією їх безпомилковості*, хоча і в такому разі ніхто не застрахований від помилок. І практика розгляду цивільних справ судом касаційної інстанції свідчить, що вчинені суддею-доповідачем процесуальні дії не завжди є обґрунтованими та об'єктивними.

Теоретично вирішення питання про відкриття касаційного провадження охоплює два процесуальні аспекти, які тягнуть за собою різні юридичні наслідки, а саме: 1) *відкриття* провадження і 2) *відмову* у відкритті провадження. Відкриваючи касаційне провадження, суддя-доповідач *розпочинає і сам процес* розгляду справи за касаційною скаргою, а якщо відмовляє у його відкритті на підставах, передбачених ч. 3 ст. 328 ЦПК, то цією процесуальною дією розгляд справи вважається завершеним.

Тож у правовому сенсі суддя-доповідач робить перший (він же може бути й останнім) і надто важливий крок. У зв'язку з цим згадується *попередження* класика літератури і державного діяча М. Салтикова-Щедріна: *якщо перший адміністративний крок зроблено неправильно, то і всі наступні кроки також будуть неправильними*. До речі, таке може статися під час вирішення питань у будь-якому судочинстві, що можна підтвердити багатьма прикладами з історії вітчизняного й зарубіжного правосуддя.

Варто зазначити, що презумпція безпомилковості, про яку йдеться, ґрунтується на довірі до судді-доповідача, котрого сприймають, зважаючи на його *лідуючу роль* у судовому процесі, як *авторитетного фахівця й експерта* у справі, матеріали якої він повинен усебічно і в повному обсязі дослідити, дати пояснення, відповісти на запитання, що виникають у суддів під час розгляду справи на засіданні колегії, підготувати відповідний і вмотивований проект рішення (ухвали) та запропонувати його суду. Таке ставлення до судді-доповідача є особливо важливим, бо створює сприятливу морально-психологічну атмосферу на всіх стадіях судового процесу.

Прикметно, що лідируюча роль належить судді-доповідачу і в інших вищих спеціалізованих судах України, а також у Конституційному Суді України (КСУ). Однак Закон «Про Конституційний Суд України» (далі — Закон²) не наділяє суддю-доповідача такими повноваженнями і правами, які надані судді-доповідачу в касаційному провадженні в цивільних справах. Суддя-доповідач КСУ здійснює *попередню підготовку* питань для їх розгляду *колегією суддів* і КСУ, також він *має право витребувати* в органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових осіб тощо необхідні документи,

матеріали та іншу інформацію з питань, що готуються до розгляду колегією суддів і на засіданнях КСУ.

Вирішення ним *одноособово* питань відкриття чи відмови у відкритті конституційного провадження, зупинення дії закону чи інших, оспорюваних на предмет відповідності Конституції правових актів, Закон² *не допускає*. Всі процесуальні дії судді-доповідача у конституційному провадженні реалізуються в режимі колегіальності розгляду та ухвалення рішень. У контексті гарантованого Конституцією України захисту прав і свобод людини і громадянина така процедура відповідає демократичним засадам правосуддя і верховенству права (ст. 2 Закону¹). В апеляційному і касаційному провадженні колегіальність є *об'єктивно необхідною* як одна з найважливіших умов у запобіганні упередженості, прорахункам, іншим судовим помилкам тощо. Втім, трапляється й так, що судова помилка є наслідком недосконалості чинного законодавства, наявності в ньому суперечностей, на що постійно звертають увагу вітчизняні й зарубіжні вчені-юристи згідно зі ст. 32–34.

Як уже згадувалося, ст. 328 установлено, що після одержання належно оформленої касаційної скарги суддя-доповідач протягом *трьох днів вирішує питання про відкриття касаційного провадження*. Очевидно, що, враховуючи попередню, дореформену судову практику, коли судом касаційної інстанції тисячі справ розглядалися роками, законодавець з метою забезпечення прав і охоронюваних законом інтересів учасників справи встановив нові строки і порядок у вирішенні зазначених процесуальних питань.

Однак в осіб, які беруть участь у справі, можуть виникнути сумніви, а чи досить лише касаційної скарги і доданих до неї деяких матеріалів (як правило, це рішення місцевого й апеляційного судів) *без дослідження матеріалів справи у повному обсязі*, яка ще повинна надійти до суду касаційної інстанції, тощо. Насамкінець, що є головним *без перевірки достовірності наведених у її матеріалах фактів тощо визнавати підстави* для відкриття касаційного провадження?

Відповідь на ці запитання не є очевидною, тому що в цьому разі вона не може бути однозначною, тим більше, що вже наступного дня після одержання касаційної скарги суддя-доповідач постановляє ухвалу про відкриття касаційного провадження. Тут необхідно зазначити, що ця ухвала судді-доповідача постановлена *не іменем України*. А відтак вона не може визнаватися рішенням суду і, по суті, є розпорядчим актом судді-доповідача. У цьому полягає основне у визначенні юридичної природи такої ухвали. А враховуючи те, що цією ухвалою суддя-доповідач за клопотанням заявника може зупинити виконання судових рішень, які набрали законної сили, вона згідно із законом має всі ознаки *правозастосовного акта*.

Надаючи такі повноваження судді-доповідачу, законодавець, можливо, розраховував на оперативний характер розгляду справи, професійність, правосвідомість, розсуд, внутрішнє переконання тощо судді-доповідача [2, с. 213–214]. Якщо це так, то розрахунок законодавця є виправданим, бо сприяє подоланню в судовій практиці негативних явищ, передусім порушення строків розгляду справ, їх безпідставного затягування тощо. Однак, хоч як там було, це не може замінити дослідження матеріалів справи у повному обсязі. Адже саме це мало б забезпечити *об'єктивність і вмотивованість пропозицій судді-доповідача* в підготовці справи до розгляду судом касаційної.

2. Привід і підстави вирішення питання про відкриття касаційного провадження. Варто звернути увагу на те, що в основу зазначених процесуальних дій судді-доповідача покладено касаційну скаргу, в якій зацікавлена особа викладає *своє бачення й аргументацію тверджень* щодо

порушень під час розгляду справи судом першої і апеляційної інстанції норм *матеріального та процесуального права*. Отже, із правової точки зору, касаційна скарга є лише *приводом* для вирішення питання про відкриття касаційного провадження, а не самою *підставою*. Така скарга є *повідомленням* установленої законом форми (ст. 326 ЦПК), що містить інформацію про порушення норм чинного законодавства і водночас прав заявника.

Тому, щоб установити недотримання правових норм під час розгляду справи судами першої та апеляційної інстанцій, однієї касаційної скарги замало. Відтак сформульовані в ній твердження не можна сприймати як самі *підстави* для вирішення процесуальних питань. Можливо, до цього суддю-доповідача спонукає положення ч. 4 ст. 328 ЦПК, згідно з якою «неправильне застосування норм матеріального чи порушення норм процесуального права є підставою для відкриття касаційного провадження незалежно від обґрунтованості касаційної скарги». У такому разі законодавець орієнтує суддю-доповідача *на виняткові й очевидні обставини*, коли, не маючи матеріалів справи в повному обсязі і ґрунтуючись лише на рішеннях місцевого та апеляційного судів, він убачає в них вочевидь *неправильне застосування норм матеріального права і процесуального права*.

Такий висновок судді-доповідача є прийнятним, однак, з точки зору верховенства права й публічності правосуддя, рішення, на мою думку, мала б приймати *колегія суддів*. Адже, застосовуючи загальну норму права до конкретних обставин, суддя, як слушно зазначається в літературі, «надає власне тлумачення норми, ухвалює рішення в межах наданої йому свободи розсуду (іноді надто значної) і нерідко оцінює обставини, не маючи достатньої інформації» [5, с. 198]. Тобто навіть у таких випадках є можлива судова помилка.

Сказане стосується й повноваження судді-доповідача щодо вирішення питання *про відмову у відкритті касаційного провадження* у справі на підставу, передбачених ч. 3 ст. 328 ЦПК. У цьому разі суддя-доповідач повинен дати наведеним у касаційній скарзі фактам праву оцінку, визначити, чи є вони неповажними, згідно з чим постановляє ухвалу про відмову у відкритті касаційного провадження. Сумнів щодо такої процедури, можливо, викликає те, що суддя-доповідач на власний розсуд вирішує таке важливе для прав заявника питання. У зв'язку з цим, як справедливо стверджує А. Барак, «нерозумне використання суддівського розсуду могло б завдати шкоди не тільки сторонам, а й усьому суспільству» [1, с. 151]. З такою думкою не можна погодитися.

3. Порівняння з іншими судово-правовими процедурами. Те, що наведені в касаційній скарзі доводи про порушення чи неправильне застосування норм матеріального і процесуального права *водночас визнаються приводом і підставою* відкриття провадження у справі, на мій погляд, є помилковим. Таке їх розуміння використовується й в інших видах судочинства, зокрема, у рішеннях КСУ щодо відповідності Конституції України положень законів, інших правових актів. З цього приводу наведу лише один із численних прикладів, коли в описовій частині рішення КСУ зазначається, що «*підставою* для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало *твердження суб'єкта права на конституційне подання про неконституційність окремих положень Закону та процесуальних кодексів*» [6].

З таким розумінням поняття «підстави» не можна погодитися, тому що термін «твердження», про який ідеться в ст. 71 Закону², за змістом означає *привід* і аж ніяк не підстави відкриття провадження. У такому ж сенсі треба розуміти положення п. 4 ч. 2 ст. 39 Закону², де однією з вимог до конституційного подання є *правове обґрунту-*

вання тверджень щодо неконституційності правового акта або необхідності в офіційному тлумаченні (п. 4 ч. 2 ст. 42 Закону²). Отже, за змістом Закону² «твердження» є складовою конституційного подання (звернення) і в такому сенсі є лише приводом, а не підставою.

А підставою відкриття конституційного провадження про надання офіційного тлумачення положень Конституції та законів України є реальні *обставини*, на які прямо вказують ст.ст. 93, 94 Закону², зокрема, *практичну необхідність* у тлумаченні; наявність *неоднозначного застосування* норм Конституції та законів України судами, іншими органами державної влади, якщо заявник вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод. Таке ж розуміння підстав, зокрема *наявність спору* щодо конституційності правових актів, *перевищення повноважень* органами державної влади, передбачається ст.ст. 75, 82 та іншими Закону² для відкриття конституційного провадження з цих питань, а не ті чи інші *суб'єктивні твердження* чи міркування заявника. Аналогічне можна говорити і про правову природу касаційної скарги та її значення в процесі розгляду справи.

У судовому процесі, як відомо, привід і підстави – це пов'язані, але функціонально різні правові явища. Привід у всіх видах судочинства, в тому числі цивільному, зобов'язує уповноважену посадову особу розглянути надіслані до суду подання, звернення, скаргу та вчинити визначені законом процесуальні дії, зокрема перевірку фактів, про які повідомляє заявник, *встановити їх підтвердження* чи, навпаки, спростувати їх як такі, що *не відповідають дійсності* і т. ін.

4. *Юридична природа ухвал судді-доповідача*. Згідно з ч. 2 ст. 328 ЦПК суддя-доповідач *одноособово* вирішує питання про *залишення касаційної скарги без руху*, якщо вона подана після закінчення строку на касаційне оскарження, і особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку, або якщо підстави, наведені нею у заяві, визнані неповажними. У такому разі, як і під час вирішення питань про відмову чи відкриття касаційного провадження, поновлення строку на касаційне оскарження, зупинення виконання рішення (ухвали) суду тощо суддя-доповідач відповідно до ЦПК постановляє *відповідну ухвалу*. Але що означає термін «відповідна ухвала» і в чому полягає її юридична природа, чинне законодавство не пояснює. Суд касаційної інстанції з розгляду цивільних справ має різну практику. Зокрема, під час відкриття касаційного провадження, де водночас вирішуються питання про *поновлення строку* на касаційне оскарження, *зупинення виконання рішення* (ухвали) суду і т.ін., суддя-доповідач постановляє ухвалу, однак *не іменем України* як судового рішення, а як акта судді-доповідача. Такий підхід до вирішення надто важливих питань у справі не може не викликати сумнівів у його *легітимності*.

З правової точки зору важко зрозуміти, як такою ухвалою можна зупинити *рішення судів* першої й апеляційної інстанцій, які постановлені *іменем України* і *набули законної сили*. У зв'язку з цим природно виникає питання: чи може *ухвала судді-доповідача* зупинити виконання таких судових рішень, чи не є це законодавчою помилкою? Адже термін «*набули законної сили*» за *юридичною ознакою* має таке ж значення, як і *чинний закон*, бо рішення суду в такому разі є обов'язковим до виконання на всій території держави. Тому зупинити (як і скасувати) такі судові рішення можна тільки *рішенням суду* касаційної інстанції, який має більшу юридичну силу. Інакше, як можна вести мову про *дію* у схожих випадках *верховенства права*?

Зовсім інше спостерігається у разі відмови у відкритті касаційного провадження, коли суддя-доповідач постановляє *ухвалу іменем України*. Така ухвала, як зазначало-

ся раніше, стає *правозастосовним рішенням суду* касаційної інстанції. Логічно постає питання: в чому полягає відмінність між названими ухвалами судді-доповідача? Перша не є рішенням суду, що є очевидним і до того ж підтверджується положенням ст. 331 ЦПК. Однак за своїм юридичним значенням вона не є лише внутрішнім актом, бо з метою забезпечення повноти та об'єктивності розгляду справи зобов'язує інші, несудові державні органи вжити необхідних заходів, зокрема державну виконавчу службу зупинити виконання рішення суду.

4. *Підсумки і пропозиції*. У статті розглянуто лише деякі теоретико-практичні аспекти положень ЦПК щодо вирішення питань у цивільних справах на початкових стадіях діяльності суду касаційної інстанції. Можливо, сформульовані в ній висновки є дискусійними, але всі вони спрямовані на забезпечення в судовому процесі принципів верховенства права, незалежності суду й суддів, неупередженості та справедливості, посилення колегіальності під час здійснення правосуддя, забезпечення конституційних гарантій прав і законних інтересів сторін, їх рівності перед законом і судом. У зв'язку з цим деякі положення ст. 328 і пов'язані з нею положення інших статей ЦПК, на мою думку, потребують певної корекції, передусім у частині повноважень судді-доповідача і колегій суддів, зокрема з питань:

1) щодо наданих йому ч. 1, 3 ст. 328 ЦПК повноважень вирішувати такі питання: а) про відкриття касаційного провадження, в тому числі відмову в його відкритті; б) про зупинення виконання рішення (ухвали) суду, яке набрало законної сили; в) про поновлення строку на подання касаційної скарги;

2) щодо розмежування та визначення за юридичними ознаками ухвал, постановлених суддею-доповідачем і колегіями суддів на підставах, передбачених Цивільним процесуальним кодексом України.

Ураховуючи правовий статус Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ як *єдиного в Україні суду касаційної інстанції* з розгляду, зокрема цивільних справ, рішення якої є остаточними і не підлягають оскарженню, зазначені питання, вважаю, має *вирішувати колегія суддів*, що, безперечно, сприятиме запобіганню *судовим помилкам*, підвищенню якості рішень суду, зокрема їх обґрунтованості та об'єктивності. Суд касаційної інстанції, за деякими винятками, є останньою ланкою в системі вітчизняного правосуддя, безпосередньо до якої по захист звертаються фізичні та юридичні особи, державні органи та органи місцевого самоврядування. Адже існуюча *презумпція безпомилковості* ухвалених ним рішень сприятиме *зміцненню довіри* до нього громадян, інших учасників правовідносин, а водночас *зростанню авторитету* суду касаційної інстанції.



Джерела

1. Барак Арон. Судейское усмотрение. — М.: Норма, 1999. — 376 с.
2. Верховенство права як принцип правової системи: проблеми теорії. Книга перша / Відп. ред. Н.М. Оніщенко. — К.: Юридична думка, 2008. — 344 с.
3. Папкова О. А. Усмотрение суда. — М.: Статут, 2005. — 413 с.
4. Сіренко В. ...! не треба дивуватися, якщо з'явиться хутірська законність // Віче. — 2011. — № 11 (296). — С. 32–34.
5. Телятников В. И. Убеждение судьи. — СПб: Юридический центр Пресс, 2004. — 331 с.
6. Рішення Конституційного Суду України від 13 грудня 2011 року № 17-рп/2011.